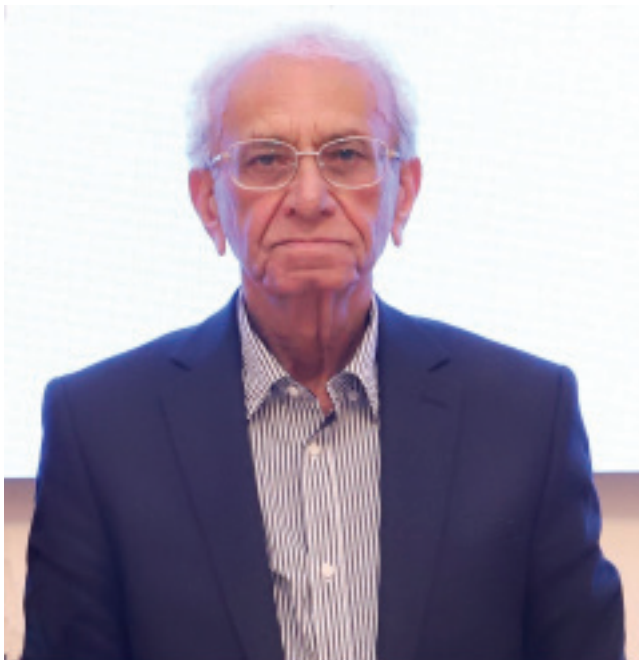




Əlirza Balayev

TÖHMƏTDƏN TÖHMƏTƏ

(*"Həyatın hər üzü" adlı
sənədli romandan hissə*)

Əvvəli jurnalın 447-ci (fevral 2025-
ci il) nömrəsində

Sonrakı töhmətlər: yeni iş yerində

Sonrakı töhmətlərim "Azərbaycan pioneri"-*"Пионер Азербайджана"* qəzetinin redaktoru (bir müddət sonra mənim təklifimlə Azərbaycan LKGİ MK-nın qərarı ilə komsomolun mətbuat orqanlarının rəhbərləri "baş redaktor" adlandırıldı) işlədiyim dövrə təsadüf edir. İş yerimi dəyişməyim həm də özümdən asılı oldu və qısa tarixçəsi.

Sov. İKP MK katibliyi müttəfiq respublikalarda pioner qəzetlərinin rusdilli variantları ilə çap olunması haqqında qərar qəbul etmişdi. Bu o vaxt idi ki, "Azərbaycan gəncləri" redaksiyasında yaranmış vəziyyətə görə işdən getməyi qərarlaşdırmışdım. Çox güman ki, partiya Mərkəzi Komitəsinin Təbliğat və Təşviqat Şöbəsinə də bu barədə məlumatlı idilər. Şöbənin sektor müdiri Vahid Əziz (hazırda Azərbaycanın Xalq şairi Vahid Əziz; mətbuatda işə başladığım vaxtdan səmimi münasibətimiz olan Vahid) zəng edib, yeni yaranmaqda olan "Azərbaycan pioneri"-*"Пионер Азербайджана"* qəzetində redaktor vəzifəsini təklif etdi. Bəlkə, təşəbbüskar da özü idi. Qeyd edirəm ki, komsomolun Mərkəzi Komitəsinin iki redaktoru ("Azərbaycan gəncləri" və *"Молодёжь Азербайджана"*) partiya MK bürosunun nomenklaturasına daxil idi, digərləri də partiyanın Mərkəzi Komitəsi ilə razılaşdırılaraq təyin edilirdi.

Azərbaycan LKGİ MK-nın birinci katibi Sahib Ələkbərov (hazırda Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat nazirinin müavini) zəng etdi. Hiss etdim ki, iş yerimi dəyişməyim Sahib müəllimin ürəyindən deyil. Lakin məni dinləyib fikrimi biləndən sonra razılıq verdi.

Qəzetin redaktoru, görkəmli uşaq yazıçısı, nəcib insan, dostumuz Əmrah müəllim iş otağıma gəldi. Dedi ki, rus dilini yaxşı bilmədiyinə görə yerinə başqasının təyin olunması üçün komsomolun Mərkəzi Komitəsinə müraciət edib və mənə bu vəzifədə onu əvəz etməyi məsləhət bildi.

Bu iş mənim ampluam olmasa da, vəziyyətdən çıxış yolu kimi müvəqqəti olacağı ümidi ilə razılaşmışdım.

Sov. İKP MK-nın qərarından sonra ikidilli qəzet ÜİLKİ MK-nın nomenklaturasına daxil ediliyinə görə təsdiq olunmaq üçün Moskvaya göndərildim. Azərbaycan LKGİ MK bürosunun 28 may 1987-ci il tarixli qərarı ilə "Azərbaycan pioneri" - *"Пионер Азербайджана"* qəzetinin redaktoru vəzifəsinə təyin edildim, sonra MK-nın plenumunda təsdiq olundum. Əmrah müəllim redaksiyada baş məsləhətçi kimi işini davam etdirdi.

Doğma məkanda

...Səksən səkkizinci ilin payızına doğru respublikada ictimai-siyasi vəziyyət getdikcə mürəkkəbləşirdi. Vüsət almaqda olan demokratik hərəkət Ermənistanın və Dağlıq Qarabağ ermənilərinin Azərbaycan dövlətçiliyinə və xalqına qarşı törətməkdə olduqları təxribat nəticəsində ümummilli xarakter daşımağa başlayırdı. Noyabrın 17-də Hökumət evinin qarşısında başlanan Meydan hərəkəti bu kütləvi narahatçılığın məntiqi nəticəsi idi.

Biz – “Azərbaycan pioneri” - “Пионер Азербайджана” qəzetinin əməkdaşları da işdən sonra meydana gəlir, xalqla bir yerdə olurduq və təbii ki, qəzet üçün yazılar hazırlanırdı. Qəzet öz imkanları daxilində, bəzən də bu imkanları aşaraq, respublikada cərəyan edən hadisələrə münasibət bildirməklə uşaq və yeniyetmələrdə milli şüurun və milli təəssübün daha da güclənməsinə çalışırdı. Qəzetin bu fəaliyyəti Azərbaycandakı oxucularımız tərəfindən rəğbətlə qarşılanırdı. Lakin “Пионер Азербайджана” qəzetinə ölkə üzrə abunə aparıldığına görə, SSRİ-nin müxtəlif bölgələrindən məktub alırdıq. Həmin günlərdə Rusiya Federasiyasından hiddət və qəzəb dolu teleqram və məktublar gəlməyə başladı.



Sahib Ələkbərov, Seyran Seyranov (Azərbaycan LKGİ MK katibi), Əlirza Balayev, Yusif Kərimov

Noyabrın 25-də qəzetin şöbə müdiri Akif Aslanın “Решительность сыновей страны огней” (“Odlar yurdu övladlarının qətiyyəti”), 30-da isə redaktor müavini Valeh Mirzənin daha iri həcmli və daha kəskin “Наш путь единственно – верный” (“Millət yoludur, haqq yoludur tutduğumuz yol”) adlı məqalələri çap olundu. Valeh Mirzənin məqaləsinə gözəl bir foto vermişdik, tarixi bir foto... Hökumət evi meydanındakı neçə yüz min nəfərlik mitinqdə çıxış etmək istəyən, lakin boyu mikrofona çatmadığı üçün şair Nüsrət Kəsəmənlinin yuxarı qaldırdığı məktəbli qız Vəfa... Qəzetdə məktəblilərin ermənilərə hiddət bildirən məktubları da dərc olunurdu.

Noyabrın 30 da Rusiyanın Çelyabinsk vilayətinin Çebarkul şəhərindən redaksiyaya teleqram:

“Город Баку. Газета “Пионер Азербайджана”. Отдел писем. К вам обращаются школьники Урала. Друзья, мы призываем вас не поддерживать шовинизм взрослых. Призываем защищать

жизнь каждого человека. Вы влияйте на взрослых. Они должны решать все мирным путём. Долгой смерть и насилие.

Клуб интернациональной дружбы “Планета друзей”, школа номер 4. г. Чебаркуль, Челябинской области.”

(Tərcüməsi: “Bakı şəhəri. “Пионер Азербайджана” qəzeti. Məktublar şöbəsi. Sizə Ural məktəbliləri müraciət edir. Dostlar, biz sizi yaşlıların şovinizmini müdafiə etməməyə çağırırıq. Hər bir insanın həyatını qorumağa çağırırıq. Siz böyüklərə təsir göstərin. Onlar hər şeyi sülh yolu ilə həll etməlidirlər. Rədd olsun ölüm və zorakılıq.

Beynəlmiləl dostluq klubu “Dostların planeti”, 4 nömrəli məktəb. Çebarkul şəhəri, Çelyabinsk vilayəti.”

Rusiyanın Kaluqa şəhərindən göndərilmiş məktubun Valeh Mirzənin məqaləsindən sonra yazıldığı bilinir.

Həmin məqalədən: “События в Карабахе и вокруг него никого не оставили равнодушным... И это такой грех, такое преступление, что никогда не будет прощения совершившим его. Они будут прокляты так же, как и фашисты!”

(Tərcüməsi: “Qarabağ və onun ətrafındakı hadisələr böyükdən-küçüyə hamını düşündürür... Bu elə bir günahdır ki, bu elə bir cinayətdir ki, tarix onu heç vaxt, heç kimə bağışlamayacaq. Bu elə bir cinayətdir ki, onu törədənləri faşist kimi lanətləyəcəklər”).

Göründüyü kimi, sovet mətbuatında **Erməni**-ni “**Faşist**” adlandıran ilk və yeganə qəzet “Azərbaycan pioneri”-“Пионер Азербайджана” olmuşdur.

Uraldan gələn teleqramdan fərqli olaraq, Kaluqadan olan məktub kəskin və təhqiramiz idi.

“A. Балаеву!

Товарищи из газеты “Пионер Азербайджана”! Пишет вам классный руководитель группы одного из техникумов г. Калуги. Прошу вас ответить на мой вопрос, точнее несколько.

Первый: почему вы не любите детей? Ведь обучая их ненависти, вы убиваете в детях человечность, любовь, достоинство.

И еще один вопрос. Почему вы в газете пишете фашистские лозунги? Кто дал вам это право? Или ваши родные не гибли в Великой Отечественной?

Почему все ваши газеты не написаны крупными красными буквами: “Советские люди – братья!” Или вы уже несоветские в своей пионерской газете? Вы сволочи, не уважающие людей, озверевшие в своих статьях! Простите за антипедагогику, но вы этого заслужили и не знаю сможете ли вы смыть свой позор и заслужить уважение людей советских – всех национальностей. 2.XII-88.”

(Tərcüməsi: “Ə.Balayevə! “Пионер Азербайджана” qəzetindən olan yoldaşlar! Sizə Kaluqa şəhərindəki texnikumlardan birində qrupun sinif rəhbəri olan şəxs yazır. Mənim sualıma, daha dəqiqi, bir neçə sualıma cavab verin.

Birincisi: siz niyə uşaqları sevmirsiniz? Axı siz onlara nifrət etməyi öyrətməklə uşaqlarda insaniyyəti, sevgini, ləyaqəti öldürürsünüz.

Daha bir sual: niyə siz qəzetdə faşist şüarları yazırsınız? Bu hüququ kim sizə verib? Yoxsa sizin doğmalarınız Böyük Vətən Müharibəsində həlak olmayıb? Niyə sizin bütün qəzetlər iri qırmızı hərflərlə yazmırlar ki, “Sovet adamları – qardaşdirlar”! Yoxsa siz artıq öz pioner qəzetinizdə sovet adamı deyilsiniz? Siz insanlara hörmət etməyən, məqalələrinizdə vəhşiyə çevrilmiş alçaqlarsınız! Antipedaqojiyə görə bağışlayın, lakin siz buna layiqsiniz və bilmirəm bu ləkəni öz üzərinizdən yuyub biləcəksiniz ki, bütün millətlərdən olan sovet adamlarının hörmətini qazanasınız”. 2.XII-88.”).

Məktubu, yəqin ki, düşünərək – qəsdən beynəlmilləşdirərək, müxtəlif millətlərdən olanlar (aralarında 3 nəfər azərbaycanlı da var idi) imzalayıblar – 27 nəfər. Lakin diqqət yetirməyiblər ki, aralarında erməni yoxdur.

“Или ваши родные не гибли в Великой Отечественной?” sualına cavab olaraq qeyd edirəm ki, ailənin sonbeşiyi olan kiçik əmim Hüseynbala Baladayı oğlu Böyük Vətən Müharibəsində həlak olub. Adı

"Azərbaycan Respublikası Xatirə Kitabı"na salınıb (*Azərbaycan Respublikası Xatirə Kitabı, 5-ci cild, Azərbaycan Respublikası Xatirə Kitabı Redaksiyası, Bakı – 2005, s. 512*).

Redaksiyaya belə müraciətlərin müəlliflərini başa düşmək lazım idi. Bir tərəfdən sovet beynəlmiləl tərbiyə sistemi görmüş, digər tərəfdən ermənilərin necə bir əlahiddə tayfa olmaları haqda heç bir təsəvvürü olmayan bu adamlar hadisənin mahiyyətini anlama bilməzdilər. Hərçənd ki, elə rus klassiklərinin (Puşkin, Lermontov, Veliçko və b.) bəzi əsərləri onlardan gizlədilməsəydi, həmin əsərlərlə tanış olsaydılar, ermənilər haqqında bəzi həqiqətləri öyrənə bilərdilər.

Qəzetin dərc etdiyi məqalələr Bakıda olan Moskva jurnalistlərinin və komsomolun Mərkəzi Komitəsində aylaşmış ÜİLKİ MK işçilərinin nəzərindən yayına bilməzdi. Elə həmin günlərin birində səhər iş otağıma daxil olan kimi telefon zəng çaldı. Səmimi münasibətimiz olan şair Çingiz Əlioğlu idi. Çingiz redaksiya ilə həmrəyliyi bildirirdi, mənə söhbətin nədən getdiyini bilməsəm də, ona minnətdarlıq etdim.

Qəzetlərə baxmağa başladım. "Комсомольская правда"nın həmin günü – 1988-ci il 1 dekabr tarixli nömrəsində "Меньше эмоций, больше мудрости!" ("Emosiyaları azaltmalı, müdrikliyi çoxaltmalı") adlı məqaləni görəndə Çingizin nə üçün zəng etdiyini anladım. O yaxşı bilirdi ki, Moskvada qılgıncı alışıanda, Bakıda tonqal qalanır.

Sonra AMEA-nın institutlarından, orta və ali təhsil məktəblərindən, digər təşkilatlardan, dostlardan, oxuculardan zənglər oldu. "Комсомольская правда" qəzetinin redaksiyasına məqalə əleyhinə teleqramlar göndərdiklərini bildirirdilər və s.

"Комсомольская правда"nın xüsusi müxbirləri A. Romanov və A. Teplyuk (A. Романов, А. Теплоук) məqalədə yazırdılar:

"На площади ежедневно бывают сотни тысяч человек. Среди них множество ребятшек... Они с радостью примкнули к старшим братьям и сестрам на митингах... и пропускают занятия. Мальчишка выкрикивает, а старшие умиляются.

Нас потрясла заметка в газете "Пионер Азербайджана" с подзаголовком "Решительность сыновей страны огней" (25 ноября 1988 г.).

"Среди демонстрантов есть и ваши сверстники, – с восторгом пишет Акиф Асланоğlu. – В большинстве бакинских школ занятия прерваны. Ребята группами сбегаются на площадь, не желая отставать от родителей, старших братьев и сестер. Несоответствующие возрасту этих прекрасных ребят-патриотов гнев, тревога, решимость, чистые и ясные взгляды трогают сердца, и мы с гордостью говорим: "Молодцы".

А далее – попросту подстрекательский пассаж: "... Когда родина попадает в беду, когда на ее земли посягают, потомки Бабека, Кёр-оглы, Наби и Хаджар готовы на борьбу и подвиг во имя народа". И ни слово о том, что на занятия школьники обязаны ходить. Может быть, ЦК ЛКСМ, Республиканский совет пионерской организации Азербайджана дадут должную оценку "патриотизму в коротких штанишках", проявленному автором и редактором газеты А. Балаевым?!"

(Tərcüməsi: "Meydanda hər gün yüz minlərlə adam olur... Onlar sevinclə mitinqlərdəki böyük qardaş və bacılarına qoşulublar... Və dərsə getmirlər. Oğlan uşağı var səsilə qışqırır, böyüklərsə rıqqətə gəlirlər.

"Пионер Азербайджана" qəzetində "Odlar yurdu oğullarının qətiyyəti" sərlövhəli yazı canımıza üşütmə saldı. (25 noyabr 1988-ci il).

Akif Aslanoglu şəvqlə yazır: nümayişçilər arasında sizin yaşadlarınız da var. Bakı məktəblərinin əksəriyyətində dərslər kəsilib. Uşaqlar öz valideynlərindən, böyük qardaş və bacılarından geri qalmağı istəməyərək, dəstələrlə meydana axışırlar. Bu gözəl uşaqların yaşlarına uyğun olmayan qəzəbi, həyəcanı, qətiyyəti, saf və aydın baxışları qəlbləri rıqqətə gətirir və biz fəxrlə deyirik: əhsən!

Sonra, sadəcə olaraq, qızıqsıdırıcı passaj gəlir: "... Vətən ağır vəziyyətə düşəndə, onun torpaqlarına əl uzadanda Babək, Koroğlu, Nəbi və Həcərin davamçıları vətən naminə mübarizəyə və igidliyə hazırdırlar." Məktəblilərin dərsə getmək vəzifəsi haqqında bir kəlmə də yoxdur. Yəqin ki, LKİ MK, Azərbaycan Pioner Təşkilatının Respublika Şurası müəllif və qəzetin redaktoru Ə. Balayev tərəfindən nümayiş etdirilən "qısa şalvarlı vətənpərvərliyə" lazımı qiymət verərlər").

Göründüyü kimi, rus jurnalistləri "qısa şalvarlı vətənpərvərlik" deməklə məqalənin müəllifini və məni məsxərəyə qoyurdular. Halbuki, dünya mütəfəkkirlərinin deyil, elə rus pedaqoqları Uşinski'nin

(Константин Дмитриевич Ушинский), Makarenko'nun (Антон Семенович Макаренко) və digərlərinin əsərlərini oxusaydılar, nəinki vətənpərvərliyin, ümumiyyətlə bütün mənəvi keyfiyyətlərin balacalıqdan aşılması lüzumundan xəbərdar olardılar.

Müəlliflər tərəfindən daha bir qeyri-səmimiliyə yol verilmişdi. İndi – medianın qaragüruhasına öz-başınalığı şəraitində yaşlı nəsilədən olan jurnalistlər yaxşı xatırlayırlar ki, haqqında yazılan şəxslə hökmən görüşmək və yazı barədə ona məlumat vermək qaydası, rəsmi olmasa da, mövcud idi və hamı buna əməl edirdi. A. Teplyuk isə, noyabrın 30-da mənimlə telefon əlaqəsi saxladığına baxmayaraq, belə məqalənin yazıldığı və ertəsi gün qəzetdə çıxacağı barədə bir kəlmə də deməmişdi. Görünür, həmin telefon zəngi, yeri gələndə, mənimlə təmasda olduğunu söyləmək üçün bəhanə imiş.

Məqalə ilə tanış olandan sonra qəzetin növbəti nömrəsini hazırlamaqla məşğul idik və təbii ki, yuxarı orqanların reaksiyasını gözləyirdim. İlk zəng edən Azərbaycan KP MK katibi Rafiq Zeynalov oldu. Mənə görə narahatçılıq keçirən Rafiq müəllim səmimi və nəzakətli bir şəkildə belə məqalələri çap etməyin lazım olmadığını söylədi. Mənim cavabım indiki kimi yadımdadır: Rafiq müəllim, nə vaxtadək Moskvadan iki rus gəlib bizim işimizə qiymət verəcək?

Sonra Azərbaycan KP MK Partiya-Təşkilat İş Şöbəsinin müdiri, Azərbaycan KP MK bürosunun üzvü Vaqif Hüseynov zəng elədi. Qarşılıqlı ədəbsiz söhbət oldu. Vaqif elə onu tanıdığım gündən bir qədər soldafon idi. İndi düşünürəm ki, bəlkə respublikadakı ağır ictimai-siyasi vəziyyət bəzi rəhbərlərin fikirdüşüncəsində çəşqınlıq yaratmışdı? Bu telefon zəngindən bir neçə gün əvvəl Vaqiflə onun Mərkəzi Komitəsindəki iş otağında ikilikdə söhbət edərkən özünü məmnun halda Fridrix Engelsə bənzətdi. Bəs Karl Marks harda idi? Yenə elə həmin günlərin birində Mərkəzi Komitədə növbəti iclasın başlanmasına bir qədər qalmış Nəcəf Nəcəfovla durub söhbət edirdik. Vaqif Hüseynov yaxınlaşdı və üzünü Nəcəfə tutub hirsə, mənasını indiyəcən anlaya bilmədiyim – “эта не молодёжная, а какая-та религиозно-мистическая газета” (bu, gənclər qəzeti deyil, hansısa bir dini-mistik qəzetdir”) – dedi, Nəcəfə də danışmağa imkan verməyərək, yoluna davam etdi. İndi də anlaya bilmirəm “Молодёж Азербайджана” hara, “религиозно-мистическая” hara? Nəcəflə mən təəccüblə bir-birimizin üzünə baxıb, iclasa yollandıq... Əvvəlki illərdə Vaqif Hüseynov özü də bir müddət “Молодёж Азербайджана” qəzetinin redaktoru olmuşdu...

Vəzirovun da hərəkətlərində qəribəliklər olurdu. Geniş iclasların birində dedi: Elə gün olur ki, Moskva və ya iki dəfə gedib qayıdırəm. Sonra üzünü rəyasət heyətində əyləşənlərdən birinə çevirib, düzmü deyirəm – soruşdu. O da təsdiq elədi. Yaxud, təxminən bir ay ərzində Mərkəzi Komitənin geniş iclas zalında iri televizor qoydurub, hər iclasdan əvvəl Polad Bülbüloğlunun Qorbaçovla mükəliməsini nümayiş etdirməsi... Ə. Vəzirov sonralar Moskvada ikən bir müsahibəsində Bakıda MK-nın birinci katibi olduğu zaman özünün arada anlaşılmaz vəziyyətlərinə işarə eləmişdi...

Ertəsi – cümə günü keçdi, şənbə günü Sahib müəllim evə zəng edib, məni Mərkəzi Komitəyə büro iclasına çağırdı. Bürodan əvvəl ikilikdə söhbət etdik. Dedi ki, Rafiq müəllimlə (*Azərbaycan KP MK katibi – Ə.B.*) məsləhətləşmişik, bizim bürodə sizə töhmət vermək istəyirik ki, bəlkə partiya MK-sının bürosunda sizin məsələnin müzakirəsinə ehtiyac qalmasın. Mən, təbii ki, razılaşdım və üstəlik, fəaliyyətimlə Sahib müəllimi, həmçinin komsomolun Mərkəzi Komitəsini namünasib vəziyyətə saldığımı görə narahatçılığımı bildirdim.

Qeyd edirəm ki, komsomolun Mərkəzi komitəsində çalışdığım beş il ərzində ÜİLKİ MK-nın komsomol işçisi üçün nəzərdə tutulan mükafatlarının, demək olar ki, çoxunu almışdım. SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin təsis etdiyi “Vladimir İliç Leninin anadan olmasının 100 illiyi münasibətilə” yubiley medalı ilə təltif olunmuşdum.

Büro toplaşdı. Adətən həmişə büro iclaslarında iştirak edən şöbə müdirləri, digər vəzifəlilər dəvət olunmamışdı. ÜİLKİ MK-nın iki işçisi də iclasda idi. İclası Sahib müəllim açaraq, redaksiyanın müəyyən səhvlərə yol verdiyini adi tərzdə nəzərə çatdırdı. Lakin Azərbaycan LKİ MK-nın ikinci katibi Tyaqli (*Василий Николаевич Тягли*) odlu çıxışa başladı.

Tyaqli ilə səmimi münasibətimiz yox idi, əksinə, hər iki tərəfdən soyuqluq hiss olunurdu. Bunun da mən tərəfdən səbəbi vardı. Mən komsomola işə gələndə ikinci katib, yerli – İvanovka (İsmayilli rayonu) rusu, çox yüksək mənəvi keyfiyyətlərə malik Matvey Radayev (*Мамвей Радаев*) idi. Ondan sonra respublika partiya Mərkəzi Komitəsində illərdən bəri mövcud olan metod – ikinci katiblərin Moskvadan göndərilməsi komsomolda da tətbiq edilməyə başlandı. Bu, komsomol funksionerləri tərəfindən laqeydlə qəbul olunsada, komsomolun kütləvi informasiya vasitələrində çalışan bizlər və

bizə yaxın ziyalılar tərəfindən ikrahla qarşılanırdı. Matvey Radayevdən sonra Moskvadan göndərilən ilk ikinci katib Gennadiy Orlov (Геннадий Орлов) oldu. Mən o zaman hələ komsomolda işlədiyimə görə arada isinişmə vardı. Sonra Ukraynadan Tyaqli göndərildi. Baxışlarımdan oxuyurdu ki, ondan soruşuram: sən burda neyləyirsən, Tyaqli?

Tyaqlidən sonra ÜİLKİ MK-nın işçiləri də çox sərt çıxış etdilər. Müzakirənin istiqamətini başqa yönə çevirmək istəsələr də, Sahib müəllim buna imkan vermirdi. Hətta belə bir mülahizə də söylədi ki, bəlkə mətnlər rus dulinə tərcümə edilərkən qəsdən təhrifə yol verilib? Söylədim ki, mətnləri müqayisə etmədiyimizə görə bir söz deyə bilmərəm. Redaksiyada tərcüməçi ştatını tutan hələ Əmrah müəllimin vaxtında qəzet rus dilində çıxmağa başlayandan Vladimir Abramyan idi. Bir-iki gün əvvəl redaksiyanın işçiləri ilə (təhlükəsizlik mülahizələrinə görə) onu ailəsi ilə birlikdə dəmiryol vağzalından yola salmışdıq. "Azərbaycan gəncləri" qəzetinin baş redaktoru, büro üzvü Yusif Kərimov Azərbaycan dilində çıxış etdi.

Mən çıxışında bəzi səhvlərə yol verdiyimizi etiraf elədim və büro iclası mənə töhmət elan etməklə sona yetdi.

Sonuncu şiddətli töhmət

Sonuncu ağır töhməti 1988-ci il dekabrın 6-da Azərbaycan KP MK bürosunda Əbdürrəhman Vəzirovun sədrliyi ilə keçən iclasda aldım. Lakin büro iclasına keçməzdən əvvəl, həmin vaxtadək Əbdürrəhman Vəzirovla bağlı xatirələrimi oxucularla bölüşmək istəyirəm.

... Hələ universitet tələbəsi ikən bir azərbaycanlımızın Moskvada ÜİLKİ MK katibi işlədiyini bilir və bundan qürur duyurduq. Universitetin komsomol komitəsi bizi məcburi qaydada "Azərbaycan gəncləri" və "Комсомольская правда" ("Komsomolskaya pravda") qəzetlərinə abunə yazdırır və biz həm Azərbaycanın, həm də ölkənin həyatından xəbərdar olurduq. Əbdürrəhman Vəzirovun həmin vəzifədə işləməsi, sonralar bildim ki, müttəfiq respublikaların hər birinə təmsilçilik qaydası ilə verilən yer deyil, şəxsiyyətlə əlaqədardır. Vəzirovdan neçə illər sonra həmin vəzifədə Vəqif Hüseynov işlədi.

Vəzirovu ilk dəfə görməyim artıq Azərbaycan LKİ MK-da işləyərkən, 1968-ci ilin fevral ayında keçirilən Azərbaycan komsomolunun XXVI qurultayında oldu. O, qurultayda iştirak etmək üçün Bakıya ezam olunmuşdu. Qurultayda geniş çıxış etdi və qurultaydan sonra da MK-nın aparatı və Bakının rəhbər komsomol işçiləri ilə görüş keçirdi, çıxış etdi, gələcək işimiz üçün tövsiyələrini bildirdi. Azərbaycan LKİ MK-nın birinci katibi bu vəzifəyə yenidən seçilmiş Elmira Qafarova idi.

Vəzirovla şəxsi görüşüm neçə illər sonra, 1982-cü ilin oktyabr ayında Katmanduda oldu, Nepalda SSRİ-nin fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri idi. Həmin vaxt "Azərbaycan gəncləri" qəzetində redaktor müavini idim. Hindistan və Nepala səfərə çıxacağımı bilən Cəmil Əlibəyov məktub verdi ki, imkan olsa, Əbdürrəhməna çatdırarsan.

Hindistanda 15 günlük səfərimiz başa çatdı və Hindistan hava yollarına məxsus kiçik təyyarə ilə 5 gün ərzində də Nepal-la tanış olmaq üçün ölkənin paytaxtı Katmanduya uçduq. Hava limanına enəndə hələ illüminatordan Vəzirovun təyyarəni qarşıladığını gördüm. Hamı ilə əl verib görüşdü. Səfərin ötən günləri ərzində nəcib xanımlar kimi tanıdığımız iki qadınla çox səmimi görüşdü və onun bacıları olduğunu öyrəndik. Sonrakı günlər onu da öyrəndik ki, səfərin marşrutuna yalnız bir dəfə üçün Nepalın daxil edilməsi də Vəzirovun Moskvadakı dostlarından xahişi ilə olmuşdur.

Hava limanında Vəzirova yaxınlaşıb özümü təqdim etdim, Cəmil müəllimdən ona məktub gətirdiyimi söylədim, üzü güldü, xoşhal oldu, dedi ki, səfirlikdə sizi qəbul edəndə verərsən. Ertəsi, ya sonrakı gün qrupumuzu səfirliyə dəvət etdilər, məktubu çatdırdım, bizimlə səmimi söhbət etdi. Ümumiyyətlə, elə ilk baxışdan sadəliyi, təvazökarlığı, səmimiyyəti duyulurdu. Hiss etdik ki, həmişə qaynar həyat yaşamış bu insan Katmanduda darıxır. Onu da dedi ki, Azərbaycan xərəklərini çox xoşladığına görə Bakıdan səfirliyə məxsusi aşpaz qadın da çağırırdırmışdır.

Nepaldan sonra SSRİ-nin Pakistanda səfiri olmuş Vəzirovun 1988-ci il mayın 21-də Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi təyin edilməsi həm özü, həm də xalqımız üçün faciəli oldu. Ancaq ilk vaxtlarda ümid yeri də vardı. Belə bir vaxtda Yeni Suraxanıdan zəng edib, mənə kəndə çağırdılar. Kəndin hörmətli sakinləri dedilər ki, son illər kəndin problemləri həll olunmur, hakimiyyət dəyişib, yenidən məktubla

müraciət edək. Dedim ki, əvvəlcə deputatımızla məsləhətləşək. Ali Sovetin Rəyasət Heyətinə zəng edib öyrəndim ki, deputatımız səhhətinə görə uzun müddətdir fəaliyyət göstərmir. Dedim ki, belə olan halda onun geri çağırılmasını, dairə üzrə yeni seçkinin keçirilməsini təşkil etmək lazımdır. Bir neçə gün sonra "Kommunist" qəzetində dairədə yeni seçki keçiriləcəyi haqqında məlumat çap olundu.

Vəzirovun adına məktub hazırladıq və göndərdik. Məktuba kənd ağsaqqalları və ziyalılarının təkidilə belə bir cümlə də daxil edilmişdi ki, Əlirza Balayevi öz deputatları görmək istəyirlər. (O zaman Ali Sovetin deputatlarının sayı, səhv etmərsə, 350 olduğuna görə dairə ərazicə kiçik idi – Yeni Suraxanı, Hövsan və Köhnə Suraxanı adlandırdığımız ərazinin bir hissəsi).

Bir neçə gün sonra Azərbaycan LKİ MK-nın birinci katibi Sahib Ələkbərovun yanında olanda, dedim ki, deputatlığa namizədlər Mərkəzi Komitədən irəli sürülür... Dedim ki, bəli, ancaq cəmiyyət dəyişməyə doğru gedir və özü ilə yeni qaydalar da gətirəcək. Günahım birinci olmağımdır? Həmişə təmkinli olan Sahib müəllim söhbəti davam etdirmədi...

Azərbaycan KP MK Partiya-Təşkilat İşləri Şöbəsinin müdiri Vaqif Hüseynovun yanında olanda (Vəzirov onu Moskvadan çağırtdıraraq, bu vəzifəyə təyin etmişdi) o da təşəbbüsümə üstüörtülü narazılığını bildirdi. (Vaqiflə komsomolun Mərkəzi Komitəsində eyni vaxtda işləmişdik, otaqlarımız da yanaşı idi. O – İdman şöbəsinin müdiri, mən – Təbliğət və mədəni-kütləvi işlər şöbəsinin müdir müavini).

Həmin günlərdə partiya Mərkəzi Komitəsinin Təbliğət və Təşviqat Şöbəsinin təlimatçılarından biri zəng edib, mənə MK-nın iclasına dəvət etdi. Bu, təəccüblü və gözlənilməz idi. Komsomol mətbuatından yalnız iki gənclər qəzetinin redaktorları dəvət olunardılar, özü də yalnız plenumlara və respublika üzrə keçirilən müşavirəyə, yaxud fəallar yığıncağına, iclaslara yox... Getdim, gənclər qəzetlərinin redaktorlarını orada görməyəndə təəccübüm daha da artdı. Sonra Vahid mənə dedi ki, Vəzirov tapşırıb: Balayevi bütün geniş iclaslara dəvət edin.

Növbəti iclasdan çıxıb, lifti gözləyirdim. Bir də gördüm Vahid cəld addımlarla mənə yaxınlaşdı: Əlirza, tez gəl, Vəzirov səni çağırır. Və mənə onun otağına ötürdü. Vəzirov dərhal sözə başladı (təbii ki, rus dilində): sənə barəndə kimdən soruşdumsa, ancaq yaxşı sözlər dedilər, yoxsa sənənlə başqa cür danışardım. (öz dediyi: *"иначе я тебе шёл свернул бы..."*). Məktubunuzu oxudum, Aydın Məmmədovla danış, ona tapşırıq vermişəm." Bərk tələsdiyini bürüzə verirdi. Sağollaşdı və getdi. (Sonradan Vahidin mənə dediyi kimi, Vəzirov ona "Balayevi çağır" deyəndə "Babayev" kimi başa düşüb və Azərbaycan Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsinin sədr müavini Aqşin Babayevi onun yanına aparıb. Görünür, bu da onun vaxtını almışdı).

Vəzirov Azərbaycanda komsomol rəhbəri olarkən Aydın Məmmədov da komsomol işində çalışmışdı. Sonra Azərbaycan LKİ MK-nın birinci katibi də seçilmişdi. Vəzirov Bakıda işə başlayanda Azərbaycan SSR əhaliyə məişət xidməti naziri vəzifəsində idi. (Sonra 12 dekabr 1988-ci ildə Azərbaycan SSR Xalq Nəzarəti Komitəsinin sədri təyin olundu). Zəng edib, Aydın Məmmədovla görüşdüm. Vəzirov ona Yeni Suraxanı əhalinin iştirakı ilə geniş iclas keçirib, məktubda qaldırılan məsələləri müzakirə etmək və tədbirlər planı hazırlamaq tapşırırmışdı. Orconikidze (indiki Suraxanı) Rayon Partiya Komitəsinin təşkilatçılığı ilə iclas keçirildi. Əvvəlcə məktub oxundu. Ancaq tam yox – Əlirza Balayevin deputatlığa namizəd irəli sürülməsi hissəsi "ixtisar"a düşmüşdü. Kəndin söz sahiblərindən biri olan Bakıxan Hacıbala oğlu ayağa qalxıb, məktubun tam oxunmasını xahiş etsə də, əhəmiyyət verilmədi. Həmin iclasda planlaşdırılan tədbirlər də sonrakı hadisələr fonunda unuduldu.

Ancaq seçki təşəbbüsü davam edirdi. Yeni Suraxanıdakı fabrikdə bibimin nəvəsi Fərhadın başçılığı ilə namizədliyimin irəli sürülməsi üçün iclasın keçirilməsi artıq hazırlanmışdı. (Ali Sovetə deputatlığa namizəd yalnız əmək kollektivində irəli sürülə bilərdi). Belə bir vaxtda komsomolda mənimlə iş yoldaşı olmuş, Orconikidze Rayon Partiya Komitəsində ideoloji iş üzrə katib işləyən Telman Əliyev zəng etdi: Əlirza, bizi xilas elə, kimə lazımdır ev verək, torpaq sahəsi verək, ancaq fabrikdə iğtişası yatızdır. Mərkəzi Komitənin ikinci katibi səviyyəsində raykoma təcili tədbir görmək tapşırılıb. Dedim nə iğtişas? Dedi ki, Hövsanda Vaqif Hüseynovun deputatlığa namizədliyi irəli sürüldüyünə görə fabrik işçiləri iğtişasa başlayıblar. Dedim ki, xəbərim yoxdur, yəqin mənə axtarılıb tapa bilməyiblər ki, məsləhətləşsinslər. Ev də, torpaq sahəsi də lazım deyil, Vaqif Hüseynovun namizədliyi irəli sürülərsə, zəng edib məsləhətimi verərəm. Fərhad zəng etdim, fabrikdə sakitlik yarandı. Seçkidə də Vaqif Hüseynov Ali Sovetə deputat seçildi.

Təbii ki, bu hadisələrdən Vəzirov da məlumatlı idi. Və düşündüm ki, bu dəfə mənə, yəqin ki, *"шёл свернуть"* eləyəcək. Lakin...

1988-ci il "Azərbaycan pioneri" qəzetinin ilk nömrəsinin çapdan çıxmasının (1 avqust 1938-ci il) 50 illiyi idi. Komsomolun Mərkəzi Komitəsindən təbliğat üzrə katib Eldar Əzizov (hazırda Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı) zəng edib dedi ki, Mərkəzi Komitədən sorğumuza cavab olaraq, redaksiyaya "Əməkdar jurnalist" və "Əməkdar mədəniyyət işçisi" fəxri adlarının hər birinə bir yer ayrılıb, müzakirə edib, namizədləri bizə göndərin.

Redaksiyanın uzun illər məsul katibi işləyən Reyhan Əzimovanı "Əməkdar jurnalist", qəzetin neçə onillik buraxıcısı olan (belə məsul vəzifə var idi, rus dilində "выпускающий") Böyükağa Abdullayevi "Əməkdar mədəniyyət işçisi" fəxri adına namizəd göstərib, komsomolun Mərkəzi Komitəsinə məktub göndərdik. Ertəsi gün Eldar müəllim zəng etdi, dedi ki, Mərkəzi Komitəyə məktub hazırlamışıq, sizi də Ali Sovetin Rəyasət Heyətinin Fəxri fərmanına təqdim edirik. Dedim ki, məsləhət sizindir. Bir müddət sonra "Kommunist" qəzetinin məsul katibi Şakir Yaqubov zəng edib, məni səmimi sözlərlə təbrik etməyə başlayanda, soruşdum ki, nə məsələdir? Cavab verdi ki, sizə "Əməkdar jurnalist" fəxri adı verilib. Dedim axı mən Fəxri fərman almağa təqdim olunmuşam. Dedi ki, Azərinformun xəbəri əlimdədir, sabah qəzetlərdə çıxacaq...

Məsələ bir neçə gün sonra Mərkəzi Komitədə olarkən, Vahidin mənə söylədiklərindən aydınlaşdı.



Şəkil Bakıda keçirilən ümumittifaq tədbirində çəkilib: Ön cərgədə soldan dördüncü Rəfail Nağıyev; arxa cərgədə: Nəcəf Nəcəfov, Şamil Şahməmmədov, Vahid Əziz, Əlirza Balayev

... Mərkəzi Komitənin büro iclasında "Azərbaycan pioneri" qəzetinin 50 illik yubileyi münasibətilə əməkdaşların təltif olunması məsələsinə çatanda, Vəzirov qərar layihəsini oxuyur və sual verir: "Redaktora niyə bir parça kağız veririk?" Sonra zala müraciətlə: "Balayev haqqında kimsə danışmaq istəyirmi?" – deyib. "Kommunist" qəzetinin redaktor müavini Rəfail Nağıyev söz alıb, müsbət fikirlər söyləyir və qərar layihəsində düzəliş edilir. Bu, bəlkə də, elə ədalətli qərar idi. Həmin vaxtadək mən beş il ərzində komsomolun kütləvi informasiya vasitələrinə kuratorluq etmişdim, sonra on beş il idi ki, komsomolun mətbuat orqanlarında rəhbər işdə idim. Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin Fəxri Fərmanı ilə isə mətbuat sahəsindəki xidmətlərimə görə hələ 26 noyabr 1979-cu il tarixli fərmanla təltif olunmuşdum... Sonrakı günlərdə Rəfail müəllimlə görüşəndə, gözləyirdim ki, bu barədə mənə deyəcək, özüm qəsdən söhbəti açmırdım. Sonrakı görüşlərdə də elə belə oldu və unuduldu. Nəciblik öyrədilmir, öyrənilmir, qanda olur.

Beləliklə, Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin "Azərbaycan pioneri" qəzeti əməkdaşlarının təltif olunması haqqında" 17 oktyabr 1988-ci il tarixli fərmanı qəzetlərdə çap olundu və bir müddət sonra respublikadakı ictimai-siyasi vəziyyətə görə təntənəsiz, adi bir şərəitdə Azərbaycan SSR Ali Soveti



Rəyasət Heyətinin sədri Süleyman Tatlıyev vəsiqələri və diplomu bizə təqdim etdi.

İndi isə Azərbaycan KP MK bürosunun 6 dekabr 1988-ci il tarixli iclası haqqında. Dekabrın 4-dən 5-nə keçən gecə Meydan hərəkəti Rusiya ordusu tərəfindən dağıdılmış, yüzlərlə insan saxlanılmış, şəhərdə hələ bunun ardınca nə baş verəcəyi bilinməyən bir ab-hava hökm sürməkdə idi. Dekabrın 6-da axşam saat 5 radələrində hansısa tədbirdən evə gəldim, dedilər Mərkəzi Komitədən zəng ediblər ki, təcili saat 6-da büroda olasan. Mən MK-ya çatanda artıq 6-ya bir neçə dəqiqə qalırdı. Binaanın xarici kimi, içərisi də əli avtomatlı rus əsgərləri tərəfindən qorunurdu. İclas zalına yaxınlaşanda, Təbliğat və Təşviqat Şöbəsinin təlimatçısı Şamil Məcidov tələsik mənə yaxınlaşıb, barmağını əlindəki sənədin bir cümləsinin üstünə qoydu, yəni oxu: "За публикацию материалов, наносящих вред политическому воспитанию подрастающего поколения редактору газеты "Азербайджан пионеры"- "Пионер Азербайджана" А. Балаеву объявить строгий выговор с занесением в учетную карточку члена КПСС."

(Tərcüməsi: "Böyüməkdə olan nəslin siyasi tərbiyəsinə ziyan vuran materialların dərcinə görə "Azərbaycan pioneri"- "Пионер Азербайджана" qəzetinin redaktoru Ə. Balayevə Sov.İKP üzvünün şəxsi uçot vərəqəsinə yazılmaqla şiddətli töhmət elan olunsun").

Məlum olduğu kimi, büroda məsələsi müzakirə olunan şəxslərin qərar layihəsi ilə tanış edilməsi qaydası mövcud idi. Şamil Məcidov vaxtın darlığından mənə yalnız veriləcək cəza ilə əlaqədar cümləni oxutmaqla bu missiyasını yerinə yetirmişdi.

Zala daxil olan kimi Nəcəf Nəcəfovun tək oturduğunu görüb, yanında əyləşdim. Zala nəzər yetirdim. Büro üzvləri yerlərini tutmuşdular. Azərbaycan LKGİ MK-nın birinci katibi Sahib Ələkbərov da iclasda idi. Burada da büro iclası qapalı tərzdə keçirilirdi. Adətən, siyahı üzrə dəvət olunan çoxlu şəxsdən yalnız partiya qəzetlərinin – "Kommunist" və "Бакинский рабочий" ("Bakinskiy raboçiy") qəzetlərinin redaktorları Cəmil Əlibəyov və Gennadiy Qluşkov (Геннадий Григорьевич Глушков) iştirak edirdilər. Teleradio komitəsinin rəhbərləri Elşad Quliyev, Fuad Tarıverdiyev və Aqşin Babayev

də zalda idilər. Qapı açıldı, Vəzirov bir nəfərlə içəri girdi. Sonra bildim ki, onunla gələn SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin müavini Boris Yevdokimoviç Şerbina'dır (*Борис Евдокимович Шербина*).

Vəzirov soruşdu ki, qərar layihəsi büro üzvlərinə paylanıbmı? Ümumi şöbədən "yox" cavabını eşidəndə (görünür, vaxt imkan verməmişdi), "это прикол в вашей работе" ("bu sizin işinizdə qüsurdur") – dedi və yenə rusca əlavə etdi: "onda oxuyun, dinləsinlər" deyib, arxa otağa keçdi.

Qərar layihəsi oxunarkən məlum oldu ki, "Молодёжь Азербайджана" və "Azərbaycan pioneri" – "Пионер Азербайджана" qəzetləri, Teleradio Komitəsi Ermənistan-Azərbaycan münəqışəsinin işıqlandırılmasında siyasi cəhətdən kobud səhlələrə yol vermiş və əslində, ictimai rəydə çaxnaşma yaratmışlar.

Qərar oxunduqdan sonra Vəzirov büro zalına qayıtdı, müzakirə başlandı. İclasın tələsikliyi aydın görünürdü. Rafiq Zeynalov, Vaqif Hüseynov qısa çıxış edərək, qərar layihəsinə uyğun mülahizələrini bildirdilər. Qərar qəbul olundu. Nəcəf Nəcəfova Sov.İKP üzvünün uçot vərəqəsinə yazılmaqla şiddətli töhmət verildi və tutduğu vəzifədən azad edildi. Mənə Sov.İKP üzvünün uçot vərəqəsinə yazılmaqla şiddətli töhmət, Elşad Quliyev, Fuad Tarıverdiyev və Aqşin Babayevə isə töhmət elan olundu.

"Kommunist" qəzetinin redaktoru Cəmil Əlibəyov söz alıb dedi ki, Nəcəf Nəcəfov kimi səriştəli, istedadlı jurnalisti itirmək olmaz. Vəzirov cavab verdi ki, Nəcəf partiya qəzetində şöbə müdiri səviyyəsində işlə təmin olunacaq, əlavə etdi ki, "Вышка" ("Vışka") qəzetində.

Nəcəf Nəcəfova bundan daha qərribə bir təklif ediləcəyini təsəvvürə gətirmək mümkün deyildi... Bu da Vəzirovun dövlət xadimi kimi özünə və respublikaya yalnız təhlükə yarada biləcək sadələşməyə sübut idi. Belə sadələşmə sonrakı fəaliyyətində də özünü ardıcıl göstərdi... Nəcəf Nəcəfov isə "Azadlıq" qəzetinin ilk baş redaktoru oldu.

Mərkəzi Komitənin 6 dekabr tarixli qərarı mətbuatda və televiziya ilə elan olunmadı. Yalnız dekabrın 23-də Azərbaycan qəzetləri – "Kommunist", "Бакинский рабочий", "Kommunist" (erməni dilində) dərc etdikləri "Xalqın həqiqi mənafeyinə xidmət etməli" sərlövhəli bir səhifəlik rəsmi icmalda qərarın şərhinə də yer verildi. Qeyd edirəm ki, həmin məqalələrdə Ermənistan "qardaş Ermənistan" adlanırdı. Dekabrın 26-da isə Sov.İKP MK-nın orqanı "Правда" ("Pravda") qəzeti təxminən eyni məzmununda "Служить истинным интересам народа" ("Xalqın həqiqi mənafeyinə xidmət etməli") adlı bir səhifəlik yazı çap etdi.

"Правда" qəzeti yazırdı: "В сложившейся острой ситуации крайне высока ответственность средств массовой информации и пропаганды, знаменем которой должна быть наивысшая партийная принципиальность. Следует прямо сказать, что не на высоте стоящих перед ними задач оказались телевидение и радиовещание, некоторые газеты... На страницах газет, в радио и телепередачах появлялись материалы, дезориентировавшие население, демонстрировавшие политическую незрелость..."

Не сыграли в сложной ситуации своей роли воспитателя подрастающего поколения и печатные органы ЦК комсомола республики...

ЦК Компартии Азербайджана рассмотрел вопрос о серьезных недостатках в работе средств массовой информации республики. Отмечено, что имели место отступления от взвешенной и трезвой позиции, ряд публикаций способствовал нагнетанию страстей, обострению обстановки. Страницы газеты "Молодёжь Азербайджана" предоставлялись случайным авторам, выступавшим с безответственными, опасными заявлениями. В газете "Азербайджан пионеры" – "Пионер Азербайджана" была допущена публикация репортажа с призывом к школьникам участвовать в несанкционированных митингах.

(Tərcüməsi: "Yaranmış kəskin şəraitdə kütləvi informasiya və təbliğat vasitələrinin məsuliyyəti olduqca böyükdür. Onlar ən böyük partiya prinsipliliyi ilə hərəkət etməlidirlər. Açıqını demək lazımdır ki, televiziya və radio, habelə bəzi qəzetlər qarşılarında duran vəzifələrin öhdəsindən gələ bilməmişlər... Qəzet səhifələrində, radio və televiziya verilişlərində əhalini düzgün məlumatlandırmayan, siyasi cəhətdən yetkin olmayan materiallar yer almışdır...")

Mürəkkəb şəraitdə respublika komsomolu Mərkəzi Komitəsinin mətbuat orqanları da özünün böyüməkdə olan nəslin tərbiyəçisi rolunu yerinə yetirə bilməmişdir...

Azərbaycan KP MK respublika kütləvi informasiya vasitələrinin işində ciddi nöqsanlar haqqında məsələ müzakirə etmişdir... Qeyd olunmuşdur ki, kütləvi informasiya vasitələrində ölçülüb biçilməmiş və ağıllı mövqedən bəzən uzaqlaşmış bir sıra materiallar ehtirasların qızıışmasına, vəziyyətin kəskinləşməsinə səbəb olmuşdur. “Молодёжь Азербайджана” qəzetinin səhifələrində məsuliyyətsiz, təhlükəli bəyanatlarla çıxış edən təsadüfi müəlliflərə yer verilmişdir. “Azərbaycan pioneri”-“Пионер Азербайджана” qəzetində məktəbliləri icazəsiz mitinqlərdə iştirak etməyə çağıran reportaj dərc olunmuşdur.

Siyasi cəhətdən səhv materiallar dərc edilməsi, hadisələrin qərəzli işıqlandırılması üstündə “Молодёжь Азербайджана” qəzetinin redaktoru N. Nəcəfova Sov.İKP üzvünün şəxsi uçot vərəqəsinə yazılmaqla şiddətli töhmət elan edilmişdir. O, vəzifəsindən azad olunmuşdur.

“Azərbaycan pioneri”-“Пионер Азербайджана” qəzetinin redaktoru Ə. Balayev, Azərbaycan SSR Dövlət Televiziya və Radio Komitəsinin sədri E.Quliyev, onun müavinləri F.Tarıverdiyev və A. Babayev ciddi partiya məsuliyyətinə cəlb olunmuşlar”).

“Комсомольская правда”nın həftəlik nəşri olan “Собеседник” (“Sobesednik”) “Biz birlikdə yaşamağıq!” adlı yeni rubrika (Премьера рубрики: нам вместе жить!) açaraq, “Тревожные дни Апшерона” (“Апшеронун həyəcanlı günləri”) adlı iki səhifəlik məqalədə yazırdı: “В других публикациях Нагорный Карабах выглядел своеобразным козлом отпущения, на которого можно легко валить любые проблемы. “Пионер Азербайджана” 7 декабря сообщил, что в плане одной из школьных пионерских дружин Баку нет ни одного мероприятия по интернациональному воспитанию. “Старшая пионервожатая Судаба Акперова объяснила это с событиями в Нагорном Карабахе и вокруг него”, – невозмутимо пишет корреспондент Г. Рагимов... Строгий выговор с занесением в учетную карточку объявлен редактору А. Балаеву за публикацию материалов, наносящих вред политическому воспитанию подрастающего поколения. Жаль, что не появилось такая оценка хотя бы неделей раньше...” (Константин Михайлов, спец.корр., № 3, январь 1989 г.).

(Tərcüməsi: “Digər çap olunmuş yazılarda Dağlıq Qarabağ üzərinə hər hansı bir problemi yıxmaq mümkün olan özünəməxsus bəhanəyə çevrilib. Dekabrın 7-də “Пионер Азербайджана” xəbər verir ki, Bakı məktəblərinin birində pioner drujinasının planında beynəlmiləl tərbiyəyə aid bir tədbir belə yoxdur. Müxbir H. Rəhimov soyuq-qanlılıqla yazır: “Pioner baş dəstə rəhbəri Südəbə Əkbərova bunu Dağlıq Qarabağ və ətrafındakı hadisələrlə izah etdi.” Böyüməkdə olan nəslin siyasi tərbiyəsinə ziyan vuran materialların dərc edilməsinə görə redaktor Ə. Balayevə uçot vərəqəsinə yazılmaqla şiddətli töhmət elan olunmuşdur. Təəssüf ki, bu cəza, heç olmasa, bir həftə əvvəl verilməyib...”. (Konstantin Mixaylov, xüsusi müxbir, № 3, yanvar 1989-cu il).

Xatırlayıram ki, SSRİ Həmkarlar İttifaqları Şurasının qəzeti “Труд” (“Trud”), «Аргументы и факты» (“Аргументы и факты”) qəzeti də “Пионер Азербайджана”-dan yazmışdılar. Lakin həmin qəzetlər arxivimdə saxlanmayıb.

Beləliklə, Azərbaycan və SSRİ ictimaiyyəti 6 dekabr tarixli qərardan yalnız 17-20 gün sonra xəbər tutdu. Bakıda AMEA institutlarından, ali məktəb və digər təsisatlardan yenə zənglər gəldi: qərara müxtəlif formalarda etiraz bildirmək, müdafiə komitələri yaratmaq təklifləri və s.

Salyandan göndərilmiş otkritkada isə yazılırdı:

“Azərbaycanın böyük oğlu Əlirza Balayev! Bu “balaca” qəzetdə böyük işiniz üçün sağ olun. “Millət yoludur, haqq yoludur tutduğunuz yol...” Sizi, Nəcəf Nəcəfovu yetirən xalqa qurban olum.

“Redaktor ürəyi qurd ürəyidir,
Ürəyi yoxdursa, çaqqaldır demək.”

X. Rza

Qurd ürəyiniz var olsun! Sizin kimi oğullardan çox olsun, lap çox...

Evinizin Salyan filiali.

M. Xəlilbəyli” (tarix yazılmayıb).

Məktub bir xatirə sənədi olduğuna görə ona toxunmadım. Əminəm ki, oxucular həddən çox pafosla yazıldığını nəzərə alarlar.

O zaman məktubun müəllifi ilə maraqlanmamışdım. Bu yazı üzərində işləyərkən Xəlil Rzanın qar-

daşı Məhəmməd olduğunu öyrəndim. Həmin vaxt Salyanda rayon qəzetinin redaktoru imiş.

O zaman düşündüm ki, "Azərbaycan pioneri"- "Пионер Азербайджана" qəzetinin belə yüksək səviyyədə müzakirəsinə ehtiyac yox idi. Respublika komsomolunun Mərkəzi Komitəsində görülmüş tədbirlə kifayətlənmək olardı.

Sonralar MK-nın katibi Rafiq Zeynalovla söhbətdə öyrəndim ki, elə bu cür də nəzərdə tutulubmuş. Lakin MK-nın ikinci katibi Viktor Polyaniçko və Sov. İKP MK-nın Bakıda olan məsul işçilərinin təkidi ilə "Azərbaycan pioneri" - "Пионер Азербайджана" da qərara salınmışdır. Səbəb də bunu göstərmişlər ki, mərkəzi mətbuatda "Пионер Азербайджана" haqqında artıq yazılıb. Büronun qərarı haqqında da yazılacaq və büronun qərarına "Пионер Азербайджана"nın salınmaması anlaşılmazlıq yaradar. Həqiqətən də, ağlabatan səbəb olub.

Azərbaycan Kommunist Partiyası 1991-ci il sentyabrın 14-də sonuncu – XXXIII fəvqəladə qurultayında özünü buraxandan sonra bütün sənədlər "Partarxiv"ə (2009-cu ildən Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Siyasi sənədlər Arxiv) aparıldı. Elə həmin vaxt mən qərar üçün müraciət etdim. Tapılmadı. Moskva mətbuatında və yerli qəzetlərdə qərardan bəhs edildiyi mətnləri göstərdim. İkinci dəfə axtarıldı. Yenə tapılmadı. MK-nın Təbliğat və Təşviqat Şöbəsinin işçiləri ilə, xüsusən qərar əlində məni qarşılayan Şamil Məcidov ilə əlaqə saxladım ki, bəlkə kimsə nüsxəsini saxlamış ola. Bu axtarış da boşa çıxdı. Yəni, həmin qərar yoxdur!

1960-cı ildə ÜİLKĞİ üzvünün şəxsi uçot vərəqəmə yazılmış şiddətli töhmətlə başlanan cəzalar seriyası 1988-ci ildə Sov.İKP üzvünün şəxsi uçot vərəqəmə yazılan şiddətli töhmətlə başa çatdı. Xalq şairi Cabir Novruz demişkən: "Ey həyat, sən nə qərribəsən?!"

Hərbi komendantla üz-üzə

...1990-cı il dekabrın son günlərinin birində Bakı hərbi komendantının yanına çağırıldım. Çağırılacağımı gözləyirdim. Ancaq hara? Bilmirdim.

"Azərbaycan pioneri"- "Пионер Азербайджана" qəzetinin 1990-cı il 21, 26 və 28 dekabr tarixli nömrələrində yazıçı Qılman İsmayılovun "Qanlı yanvar" ("Кровавый январь") povestini çap etmişdik. Bir qayda olaraq, bədii əsərlərin rus dilinə tərcüməsi çap olunmurdu. Lakin bu povesti mövzusunun zəruriliyinə görə çətinliklə də olsa, təcili tərcümə etdirə bildik. Tərcüməçi ad-soyadının göstərilməyəcəyi şərti ilə bu işi görmüşdü. Həmin dövrdən 30 ildən çox vaxt keçib. Tərcüməçinin kimliyini xatırlamıram...

Povestdə yazıçı təxəyyülü və hiddəti ilə həmin gecə baş verənlər daha şiddətli tərzdə qələmə alınmışdı:

"Советская солдатня, подобно фашистским подонкам, с каким-то жутким удовольствием истребляла беззащитных людей. Машины, стоящие на обочине дороги, под гусеницами танков превращались в железные "лепешки". Намеренно рушились телеграфные столбы, горели машины. Вооруженные автоматами солдаты звериными криками приказывали людям сбиться в кучу и гнали их впереди себя, затем хладнокровно стреляли им в спину. Сраженные пулями убиты люди падали на изрытый асфальт, обильно поливая его кровью, те же, кто оставался в живых, стремился спрятаться за ближайшими деревьями. Прожекторы высвечивали раненых и их также хладнокровно добивали автоматными очередями." ("Пионер Азербайджана", 28 декабря 1990 г.).

(Tərcüməsi: "Əsgər adına ləkə olan sovet soldatları faşist tör-töküntüləri kimi hansısa bir heyvani hisslə köməkətsiz adamları qırırdılar. Yolun kənarında duran maşınlar tankların tırtılları altında yastı dəmir parçalarına çevrildilər. Teleqraf dirəkləri qəsdən dağıdılır, maşınlar yanırdı. Əli avtomatlı soldatlar vəhşi qışqırıqlarla adamlara bir yerə cəmlənməyi əmr edir, onları qovur, sonra arxadan güllələyirdilər. Qatillərin gülləsi ilə qətlə yetirilən adamlar dəlmə-deşik edilmiş asfaltı öz qanları ilə boyayırdılar. Sağ qalanlar isə yaxınlıqdakı ağacların arxasında gizlənməyə çalışırdılar. Projektorlar yaralıların üzərinə işıq salır, onları da soyuqqanlıqla avtomatdan buraxılan güllə qatırı ilə yerə səpirdilər").

Əsərin baş qəhrəmanı, Böyük Vətən müharibəsinin iştirakçısı Zeynal baba qətlə yetirilməmişdən əvvəl nəvəsi Ənvərə deyir: "Черт возьми, они оказались хуже фашистов" ("Bunlar faşistdən pis imiş ki!").

Povest bütünlüklə bu ruhda yazılmışdı. Sovet mətbuatında, yəqin ki, ilk və sonuncu dəfə Sovet Ordusunun əsgəri “faşist” adlandırılırdı.

Bakıda fəvqəladə vəziyyət və komendant saati Meydan hərəkətinin gedişində – noyabrın 24-də elan olunmuşdu. Səhv etməmişə, Bakı şəhəri fəvqəladə rayonunun ilk hərbi komendantı Mixail Tyaqunov (Михаил Тягунов) idi. Sonra Dubinyak komendant olmuşdu. 1990-cı ilin may ayında Valeri Bünyadov (məşhur ictimai xadim, Sovet İttifaqı Qəhrəmanı, akademik Ziya Bünyadovun oğlu) komendant təyin olunmuş, 1991-ci il sentyabrın 9-dək bu vəzifəni icra etmişdi.

Hərbi komendatura Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyində yerləşirdi. Polislərdən birinin müşayiəti ilə komendantın kabinetinə gətirildim. Otaqda iki nəfər rus hərbiçisi də vardı. Onlar təxminən yarım saatdan çox çəkən söhbətdə bir kəlmə də danışmadılar, yalnız dinlədilər. O zaman, indi də hərbi rütbələri tanımıram. Valeri Bünyadovun da məni hansı rütbədə qəbul etdiyini bilmirəm.

Komendant söhbətə sərt başladı və iradının məğzi bu idi ki, siyasi cəhətdən qüsurlu olduğuna görə qəzet həmin povesti dərc etməməliydi. Üstəlik, əsərdə Sovet Ordusu əsgərlərinin faşistlərdən də qəddar olması fikri təbliğ edilir və s.

Mən izah etməyə çalışdım ki, həmin gecə sovet əsgərlərinin törətdikləri vəhşiliklər həqiqətən faşistlərin cinayətlərindən geri qalmır. Mən də həmin gecə necə olubsa sağ qaldığıma görə indi onunla söhbət edə bilirəm. Digər tərəfdən, bədii əsərdə mübaliğəyə də yol verilə bilər.

Komendant sərt danışığını davam etdirəndə, dedim ki, sizin qəzeti bağlamaq və məni bir ay müddətinə həbs etmək səlahiyyətiniz var...

Bundan sonra Valeri Bünyadov bir qədər yumşaldı, söhbəti ümumrespublika problemlərinin üzərinə gətirdi və müxalifətə olan münasibətlərini izhar etməyə başladı. Dedi ki, özlərini demokratik adlandıran qüvvələr hakimiyyətin normal fəaliyyət göstərməsinə imkan vermirlər. Respublikanın iqtisadiyyatı elə böhran vəziyyətinə düşüb ki, valyuta hesabında cəmi 6 min ABŞ dolları məbləğində vəsait vardır (o bunu məsxərə ilə söyləyirdi). Sonra komendant Kirovun heykəlinə söz açdı və dedi ki, heykəlin götürülməsinə bəhanə olaraq ağırlıq altında binanın çökəcəyini söyləyirlər. Halbuki biz (“biz” deyəndə kimləri nəzərdə tutduğumu anlamadım) ekspertlər çağırıb müəyyənləşdirmişik ki, heykəl hələ yüz il də öz yerində qala bilər və s.

Söhbətin sonunda komendant bir daha belə əsərlər çap etməməyi tövsiyə etdi...

Hərbi sensor hara baxırdı?

Burada daha bir bənzər sual doğur: bəs hərbi sensor hara baxırdı?

Mətbuatda hərbi senzura general-mayor Boris Leonidoviç Aleksandrov (Борис Леонидович Александров) başçılıq edirdi. Cənub Qoşunları Qrupu Siyasi İdarəsinin rəisi olan bu hərbiçi həm də Belorusiya Ali Sovetinin deputatı idi. Hərbi sensorlar tərəfindən qəzetlər ciddi oxunurdu.

Belə bir sərt şəraitdə necə olurdu ki, “Пионер Азербайджана” qəzeti sərbəst yazır və çap olunurdu? Və bu xətt ardıcıl davam etdirilmişdi. Nəhayət, Qılman İsmayılovun povesti...

Belə düşünmək olar ki, sensorlar məktəbli qəzeti olduğuna görə siyasi məqamların ortaya çıxacağını gözləmir və qəzetə baxmadan çapına icazə verirdilər. İşlərinin çoxluğu da nəzərə alın bilər. Bəzən qəzetləri oxutdurmaq üçün redaksiyalar növbəyə dururdu.

Ancaq bu münasibət 1988-ci il dekabrın 1-də A. Romanov və A. Terlyukun

“Комсомольская правда”da çap olunmuş “Меньше эмоций, больше мудрости!” adlı məqaləsindən sonra dəyişməli idi axı? Povestin “Кровавый январь” adı diqqəti cəlb etməli idi axı? Bu suallara cavab tapmaq çətindir...

Əsas odur ki, şərait yarandı və “Azərbaycan pioneri” - “Пионер Азербайджана” qəzeti öz işini gördü...

(Son)